

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Psychology

PODPIS ZAUFANY

KATARZYNA EWA
LUBIEWSKA

11.09.2026 16:44:54 GMT+0200

Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

Warszawa, 10 września 2026 r.

dr hab. Katarzyna Lubiewska, prof. UW
Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski,
Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Emrullaha Ecera

**zatytułowanej „Objectification and exchange orientation as results of attachment insecurity. Exploration of the relation and its psychological mechanisms”
(Uprzedmiotowanie i orientacja na wymianę jako konsekwencje nieufnego przywiązania.
Analiza zależności oraz mechanizmów psychologicznych).**

Rozprawa doktorska jest poświęcona zagadnieniu dynamiki strategii przywiązaniowych analizowanych z perspektywy jakości interakcji społecznych. Moja recenzja zaprezentowanego zbioru prac obejmuje cztery części. W pierwszej z nich formalnie podsumuję aspekty treści rozprawy. Następnie podsumuję artykuły i badania objęte recenzją. Po tej części nastąpi ogólne omówienie wkładu rozprawy w nauki psychologiczne, w tym mocnych oraz, w mojej opinii, względnie słabszych aspektów pracy. W ostatniej części podsumuję moją recenzję oraz przedstawię formalne wnioski i rekomendacje (w języku polskim).

Formalne podsumowanie struktury rozprawy oraz wkładu Autora:

Rozprawa składa się z autorskiego podsumowania wkładu, dwóch artykułów oraz jednego manuskryptu. Emrullah Ecer jest pierwszym autorem dwóch spośród trzech przedstawionych artykułów, z wkładem wynoszącym odpowiednio 50% i 30%, oraz drugim autorem jednego artykułu, w którym jego wkład wynosi 50%. Emrullah Ecer jest autorem korespondencyjnym jednego z dwóch opublikowanych artykułów, co oznacza, że w jednym spośród trzech przedstawionych artykułów nie pełni roli ani pierwszego, ani korespondencyjnego autora. Jego wkład obejmował opracowanie danych, konceptualizację, metodologię i analizę danych, napisanie oraz wizualizację wyników, a także omówienie ustaleń. Finansowanie zbierania danych oraz realizacji projektów zostało pozyskane przez innego współautora artykułów, który pełnił funkcję promotora przedstawionej rozprawy. Dwa artykuły zostały opublikowane w czasopiśmie o wysokim wskaźniku cytowań (IF 1,1 oraz 3,8). Jeden z przedstawionych artykułów autorstwa Ecera i Gąsiorowskiej, zatytułowany „From insecurity to instrumentality (...)” (Od nieufności do instrumentalności), został włączony do zbioru prac złożonych jako rozprawa w formie wstępnego zgłoszenia dokonanego w kwietniu 2026 roku. Ponieważ nie udało mi się go odnaleźć w dostępnych źródłach internetowych, a stosowne informacje nie zostały uzupełnione przed ukończeniem mojej recenzji, zakładam, że artykuł nie został jeszcze opublikowany.

Podsumowanie treści rozprawy:

Celem rozprawy, w moim rozumieniu, jest przetestowanie strategii relacyjnych jako mechanizmów kompensacyjnych, które osoby dorosłe stosują w celu regulowania rozmaitych aspektów funkcjonowania społecznego napędzanych przez ich własne aspekty nieufności przywiązaniowej. Wspomniane strategie relacyjne zostały zawężone do orientacji na wymianę oraz interpersonalnego uprzedmiotowienia, natomiast nieufność przywiązaniowa analizowana jest poprzez aspekty niepokoju przywiązaniowego i unikania, będące wskaźnikami (odpowiednio) hiperaktywizacji i dezaktywizacji behawioralnych strategii przywiązaniowych. Ten nadrzędny cel

jest systematycznie podejmowany w trzech artykułach, które, zgodnie z podsumowaniem Autora, koncentrują się na następujących celach szczegółowych: (1) „Czy i dlaczego nieufność przywiązaniowa przewiduje wielowymiarową orientację na wymianę oraz ogólne nastawienie kalkulacyjne?”; (2) „Czy orientacja na wymianę w stosunku do partnera romantycznego mediuje związek między nieufnością przywiązaniową a interpersonalnym uprzedmiotowieniem?” (s. 16); oraz (3) „Czy unikanie przywiązaniowe przewiduje chroniczną tendencję do uprzedmiotowienia innych oraz [co można uznać za czwarty cel] identyfikowania społeczno-poznawczych mechanizmów leżących u podstaw tego powiązania” (dotyczących teorii umysłu i empatii, które, jak dodam, są przede wszystkim emocjonalnymi aspektami funkcjonowania człowieka) (s. 17). Podsumowując, szeroki model testowany w trzech artykułach ma na celu przetestowanie związków między niepokojem oraz (w szczególności) unikaniem przywiązaniowym a indywidualną tendencją do uprzedmiotowienia innych, mediowanych lub moderowanych przez cztery tendencje wykorzystywane w relacjach społecznych: tendencję do orientacji na wymianę, nastawienie kalkulacyjne, (niskie kompetencje w zakresie) teorii umysłu oraz empatię. Cele te są realizowane w trzech artykułach prezentujących wyniki badań przeprowadzonych z udziałem dorosłych osób z różnych krajów, z wykorzystaniem schematów quasi-longitudinalnych, przekrojowych oraz eksperymentalnych. Jedno z badań analizowało dane longitudinalne zebrane w odstępie jednego roku między falami w Wielkiej Brytanii; pozostałe dane pochodziły z różnych prób, z jednym wyjątkiem, w którym dane z tej samej próby były analizowane w Artykule 2 (Badanie 1) oraz Artykule 3 (Badanie 2). Dane zostały zebrane w Wielkiej Brytanii, Republice Południowej Afryki, Kanadzie, Polsce i we Włoszech, od minimum 348 uczestników do maksimum 1056 uczestników.

Artykuł 1: Gąsiorowska, A. i Ecer, E. (2026). **„From insecurity to exchange: Attachment anxiety and avoidance predict exchange orientation via different psychological mechanisms”** *Basic and Applied Social Psychology* (IF = 1,1)

Artykuł prezentuje wyniki trzech badań mających na celu zbadanie związków między aspektami nieufności przywiązaniowej a orientacją na wymianę, jak również nastawieniem kalkulacyjnym w relacjach z partnerami romantycznymi i znajomymi. Badanie 1 testowało związek między aspektami nieufności przywiązaniowej a orientacją na wymianę, kontrolując indywidualne charakterystyki osobowości, cechy ciemnej triady, wartości materialistyczne, podstawowe potrzeby psychologiczne, samoocenę, inteligencję emocjonalną, chciwość oraz konstrukty Ja. Kontrola tych zmiennych, jak piszą Autorzy, miała na celu „upewnienie się, że obserwowane zależności odzwierciedlają rzeczywiste mechanizmy kompensacyjne, a nie pozorne związki z powiązanymi konstrukcjami”. Dane od uczestników zebrano w Wielkiej Brytanii za pośrednictwem platformy Prolific Academic. Część uczestników wzięła udział w Badaniu 2 będącym badaniem kontynuacyjnym po upływie roku. Wyniki Badania 1 ujawniły oczekiwane zależności między niepokojem przywiązaniowym a orientacją na wymianę w stosunku do partnera romantycznego i znajomego, a także między unikaniem przywiązaniowym a orientacją na wymianę w stosunku do partnera romantycznego. Badanie 2 dodatkowo potwierdziło te zależności między wymiarami nieufności przywiązaniowej a orientacją na wymianę (oraz między niepokojem a nastawieniem kalkulacyjnym) w perspektywie longitudinalnej, wskazując, że orientacja na wymianę może być wyjaśniana poprzez nieufność przywiązaniową. Badanie 3 przetestowało i wykazało dwie odmienne ścieżki, poprzez które wymiary nieufności przywiązaniowej mogą być powiązane z orientacją na wymianę. Dane zebrano w Wielkiej Brytanii i Republice Południowej Afryki za pośrednictwem Prolific Academic. Wyniki wykazały efekt mediacji potrzeby domknięcia w związku między niepokojem przywiązaniowym a orientacją na wymianę oraz efekt mediacji chęci kontroli w związku między unikaniem przywiązaniowym a orientacją na wymianę. Autorzy omawiają wyniki, odwołując się do teorii przywiązania, tzn. do wewnętrznych modeli roboczych przywiązania, i podkreślają, że „różne nieufności przywiązaniowe prowadzą do odmiennych strategii kompensacyjnych, a nie do jednolitej preferencji orientacji na wymianę”.

Artykuł 2: Ecer, E. i Gąsiorowska, A. (w recenzji od kwietnia 2026 r.). **„From insecurity to instrumentality: Exchange orientation as a relational mechanism linking attachment to interpersonal objectification”**. *British Journal of Social Psychology*

Drugi artykuł w zbiorze rozszerza ustalenia z pierwszego artykułu poprzez wykorzystanie zarówno wymiarów nieufności przywiązaniowej, jak i orientacji na wymianę do wyjaśnienia interpersonalnego uprzedmiotowienia, przy czym orientacja na wymianę została przeanalizowana jako mediator lub moderator. Badanie osadzone jest nie tylko w teorii przywiązania, ale również w modelu

interakcji społecznych uprzedmiotowienia (ang. Social Interaction Model of Objectification). W celu zwiększenia generalizowalności ustaleń „w różnych kontekstach kulturowych” w artykule prezentowane są wyniki trzech badań, do których dane zostały zebrane w Wielkiej Brytanii, USA i Kanadzie. Badanie 1 ma charakter quasi-longitudinalny, z powtórным zebraniem danych po sześciu miesiącach. Przetestowano i wykazano w nim, że niepokój przywiązaniowy i unikanie przywiązaniowe były powiązane z orientacją na wymianę dorosłych w Czasie 1 i wyjaśniają interpersonalne uprzedmiotowienie w Czasie 2.

Badanie 2 i Badanie 3 replikują te ustalenia, wykorzystując podejścia eksperymentalne do pomiaru aktywizacji przywiązania (Badanie 2) oraz orientacji na wymianę (Badanie 3). Procedura eksperymentalna w Badaniu 2 opierała się na primingu: uczestników proszono o przypomnienie sobie i opisanie konkretnej relacji oraz refleksję nad emocjami z nią związanymi. Przetestowano trzy różne warunki, do których uczestników przydzielano losowo. W warunku związanym z niepokojem uczestników poproszono o przypomnienie sobie relacji, w której obawiali się odrzucenia lub porzucenia. W warunku związanym z unikaniem poproszono ich o przypomnienie sobie relacji, w której czuli dyskomfort spowodowany bliskością emocjonalną lub intymnością. W warunku kontrolnym obiektem przypomnienia była osoba obca. Wyniki ujawniły, że oba warunki nieufności przywiązaniowej prowadziły do wzrostu interpersonalnego uprzedmiotowienia mediowanego przez orientację na wymianę. Dodatkowo stwierdzono, że obniżona orientacja wspólnotowa również pełniła istotną funkcję mediatora między głównymi zmiennymi.

W Badaniu 3 analizowane zależności były testowane pod kątem nasilonej orientacji na wymianę przy użyciu manipulacji eksperymentalnej wśród dorosłych Kanadyjczyków. Grupę eksperymentalną poproszono o przypomnienie sobie i opisanie wydarzenia związanego z bliską relacją, w którym respondenci przyjęli nastawienie zorientowane na wymianę, podczas gdy grupa kontrolna miała przypomnieć sobie ostatnią sytuację spędzania czasu z partnerem romantycznym. W modelu analizowanym w tym badaniu orientacja na wymianę została przetestowana jako moderator (nie mediator) związku między przywiązaniem a interpersonalnym uprzedmiotowieniem. Wyniki wykazały, że manipulacja orientacją na wymianę zwiększyła orientację na wymianę i obniżyła orientację wspólnotową. Autorzy konkludują, że „orientacja na wymianę odgrywa przyczynową rolę w łączeniu nieufności przywiązaniowej z interpersonalnym uprzedmiotowieniem”. Biorąc pod uwagę, że dane nie mają charakteru longitudinalnego, a orientacja na wymianę została przetestowana jako moderator, można dyskutować, czy wniosek o przyczynowej roli orientacji na wymianę jest w pełni uzasadniony.

Podsumowując, w trzech badaniach unikanie przywiązaniowe ujawniło silniejszy i bardziej stabilny związek z interpersonalnym uprzedmiotowieniem niż niepokój przywiązaniowy. Ustalenia z trzech badań zostały podsumowane i omówione w świetle teorii modeli relacyjnych oraz modelu interakcji społecznych uprzedmiotowienia. Autorzy sugerują, że orientacja oparta na wymianie może pełnić funkcję strategii kompensacyjnej (s. 27). Z mojego rozumienia wynika, że Autorzy odnoszą tę kompensację do wysokich poziomów niepokoju i unikania przywiązaniowego, ponieważ nie mierzyli poziomu ufności przywiązaniowej (który, zgodnie z systemami oceny klinicznej, nie musi być wskazywany przez niskie poziomy niepokoju i unikania).

Artykuł 3: Ecer, E., Raguso, G., Andrighetto, L., Gąsiorowska, A. (2026). „**From insecurity to exchange: Attachment anxiety and avoidance predict exchange orientation via different psychological mechanisms**” *Acta Psychologica* (IF = 3,8)

Trzeci artykuł analizuje związek między wymiarami nieufności przywiązaniowej a interpersonalnym uprzedmiotowieniem, koncentrując się na teorii umysłu (ToM) i empatii jako mediatorach. W artykule omówione zostały trzy badania przeprowadzone w trzech krajach. W oparciu o wcześniejsze ustalenia autorzy postawili hipotezę, że unikanie przywiązaniowe będzie powiązane z interpersonalnym uprzedmiotowieniem innych osób, a związek ten będzie mediowany przez niskie poziomy ToM i empatii.

W Badaniu 1 zastosowano miarę przywiązania inną niż w pozostałych badaniach przedstawionych we wszystkich artykułach (ECR oraz skrócona wersja ECR-S), która w swojej zrewidowanej wersji również ocenia unikanie i niepokój (por. Lubiewska i van de Vijver, 2020). Analizowane dane uzyskano od studentów w Polsce; wyniki ujawniły, że unikanie przywiązaniowe (ale nie niepokój) było związane z interpersonalnym uprzedmiotowieniem.

W Badaniu 2 zastosowano skalę ECR-S oraz tę samą próbę co w Artykule 1, z danymi zebranymi w Wielkiej Brytanii dwukrotnie, w odstępie pół roku między falami. Zależności między unikaniem

przywiązaniowym (Czas 1) a interpersonalnym uprzedmiotowieniem oraz samouprzedmiotowieniem (Czas 2), mediowane przez ToM (Czas 2), zostały w badaniu założone i potwierdzone przy kontroli różnych aspektów osobowości.

Badanie 3 miało na celu replikację wcześniejszych ustaleń w nowej próbie z Włoch z wykorzystaniem atrybucji człowieczeństwa jako nowego wskaźnika interpersonalnego uprzedmiotowienia, dodatkowego wobec orientacji na wymianę. Wyniki wykazały, że teoria ToM mediowała związek między unikaniem przywiązaniowym a ogólnym uprzedmiotowieniem innych, jak również atrybucją człowieczeństwa. W ostatnim modelu empatia również mediowała analizowaną zależność.

Wartość dodana rozprawy oraz argumenty do rozważenia:

Zbiór prac prezentujących wyniki badań, w których Emrullah Ecer miał swój wkład, został poddany recenzji i oceniony przez recenzentów czasopism jako istotny oraz wnoszący wartość do obszaru badawczego. W pełni podzielałam pozytywną ocenę wcześniejszych recenzentów. Ponieważ jednak różni recenzenci reprezentują odmienne perspektywy teoretyczne i metodologiczne, uzupełniam tę ocenę o komentarze wynikające z perspektywy teorii przywiązania (zarówno w ujęciu społecznym, jak i rozwojowym), psychometrii oraz psychologii międzykulturowej.

Wartość dodana przedstawionego zbioru prac dotyczy, moim zdaniem, opisu procesów poznawczych i afektywnych związanych z unikaniem i niepokojem przywiązaniowym, które można obserwować w interakcjach społecznych. Wyniki zaprezentowanych badań ujawniły, że wysokie poziomy unikania przywiązaniowego (a w mniejszym stopniu niepokoju) zgłaszane przez osoby dorosłe mogą wiązać się z tendencją do stosowania nastawienia kalkulacyjnego, orientacji na wymianę oraz, ostatecznie, uprzedmiotowienia innych. Ustalenia te, w mojej ocenie, wzbogacają wyjaśnienie dynamiki interakcyjnej osób z wysokim unikaniem/lekceważeniem oraz (w mniejszym stopniu) niepokojem/zaabsorbowaniem. Zastosowanie tych wyników w praktyce psychologicznej może okazać się pomocne przy planowaniu programów interwencyjnych i terapii, po przeprowadzeniu dodatkowych badań łączących obecne ustalenia z ich praktyczną aplikacją.

Ponadto dobór prób oraz zróżnicowane projekty badawcze są imponujące i, co najważniejsze, umożliwiają weryfikację formułowanych hipotez, w tym hipotez dotyczących zależności przyczynowych między zmiennymi modelu. W związku z tym wspomniane aspekty przedstawionych prac powinny zostać wyraźnie podkreślone w ocenie rozprawy, gdyż dostarczają solidnych (replikowanych w różnych próbach i projektach badawczych) dowodów na ujawnione poznawcze i afektywne mechanizmy leżące u podstaw nieufności przywiązaniowej oraz funkcjonowania społecznego osób (różniących się poziomem niepokoju i unikania przywiązaniowego) w relacjach interpersonalnych.

Dodatkową wartością przedstawionego zbioru prac jest dalsze rozszerzenie ram teoretycznych stanowiących podstawę rozprawy, takich jak model interakcji społecznych uprzedmiotowienia, teoria modeli relacyjnych czy koncepcja nastawienia rynkowego/kalkulacyjnego. Takie rozszerzenie może w istotny sposób przyczynić się do zbliżenia tych perspektyw z teorią i badaniami nad przywiązaniem.

Kontynuując recenzję, chciałabym odnieść się krytycznie do podejścia Autora do prezentowanego modelu w kontekście konstruktu przywiązania oraz zwrócić uwagę na dwa dodatkowe aspekty, które, moim zdaniem, pozostają w rozprawie niedostatecznie rozwinięte: konstrukt kontroli oraz kultury.

Przywiązanie

Po pierwsze chciałabym odnieść się krytycznie do wniosków o charakterze przyczynowym formułowanych w hipotezach oraz w omówieniu ustaleń w poszczególnych artykułach, odwołując się do definicji przywiązania jako intrapsychicznego, organizacyjnego konstruktu (Sroufe i Waters, 1977), który porządkuje afekt, wspomnienia, procesy poznawcze oraz zachowania. W podejściu Autorów pojawiają się interpretacje o charakterze przyczynowym. Dla ilustracji przytoczę trzy przykłady: Postulowanie, że niepokój przywiązaniowy prowadzi do strategii hiperaktywizacji (s. 7, s. 8 w podsumowaniu Autora); że osoby z unikaniem przywiązaniowym stosują strategie dezaktywizacji (s. 8 w podsumowaniu Autora); oraz że „Związek między niepokojem przywiązaniowym a orientacją na wymianę będzie mediowany przez potrzebę domknięcia poznawczego, odzwierciedlając pragnienie struktury i przewidywalności w celu kompensowania niepewności relacyjnej u osób o wysokim poziomie niepokoju przywiązaniowego” (hipoteza z Artykułu 1). Ponieważ nie podzielałam toku rozumowania proponującego związek przyczynowy, sugeruję, aby zestaw wyników interpretować raczej w kategoriach: konstruktu

przywiązania, a nie mechanizmów kompensacyjnych, oraz (co jest z tym powiązane) zależności dwukierunkowych, a nie przyczynowości między badanymi zmiennymi (z wyjątkiem interpersonalnego uprzedmiotowienia innych).

W konsekwencji potrzeby kontroli i domknięcia, ToM, empatia oraz orientacja na wymianę jawią się w mojej ocenie jako wskaźniki strategii przywiązaniowych, pośród których analiza przyczynowa jest mniej adekwatna niż analiza asocjacji. Moje uzasadnienie wynika z teorii przywiązania przedstawionej przez Bowlby'ego, Ainsworth oraz Mikulincera i Shavera.

Obecnie badania nad przywiązaniem rozwijają się w dwóch perspektywach. Jedna opiera się na dorobku Bowlby'ego i Ainsworth i jest określana jako podejście rozwojowo-kliniczne. Wykorzystuje ona metody obserwacyjne i narracyjne do testowania nieświadomych dynamik procesów przywiązania. Druga jest stosunkowo nowsza (reprezentowana przez Mikulincera i Shavera), wywodzi się z psychologii społecznej i osobowości i bada procesy przywiązania za pomocą miar samoopisowych lub procedur eksperymentalnych (jedna z nich została wykorzystana w Artykule 2 w niniejszej rozprawie). Perspektywa przywiązania przedstawiona w zbiorze prac włączonych do rozprawy wykorzystuje i rozwija badania społeczne oraz osobowościowe nad przywiązaniem, a nie podejście kliniczno-rozwojowe. Mimo że Autorzy (sporadycznie) odwołują się do stylów przywiązania i ich dynamiki, podejście do przywiązania oparte na psychologii społecznej i psychologii osobowości jest widoczne w ramach teoretycznych stanowiących tło przedstawionych prac, obejmujących: społeczną teorię obronną stylów przywiązania, ramy schematów relacyjnych (z naciskiem na uprzedmiotowienie interpersonalne), model interakcji społecznych uprzedmiotowienia, teorię modeli relacyjnych czy koncepcję nastawienia rynkowego/kalkulacyjnego.

Teoria przywiązania, niezależnie od preferowanego podejścia, zakłada, że jakość przywiązania jest wyznaczana przez stosowanie przez jednostkę pierwotnych (ufnych) i wtórnych (nieufnych) strategii przywiązania, aktywizowanych nie chronicznie, lecz jedynie w sytuacjach dystresu, który (nieświadomie) uruchamia potrzebę bliskości z figurą przywiązania. Obie wtórne strategie przywiązaniowe różnią się między sobą. Strategia hiperaktywizacji systemu behawioralnego przywiązania jest wskazywana przez niepokój, powiązane ruminacje, napięcie i ambiwalencję między dążeniem do bliskości a jej unikaniem wobec figury przywiązania (nie wobec wszystkich osób). Strategia dezaktywizacji opiera się na unikaniu bliskości z figurą przywiązania w czasie dystresu (nie przez cały czas). Różnice te wiążą się z szeregiem dodatkowych charakterystyk opisujących funkcjonowanie osób z niepokojem i unikaniem przywiązaniowym w sytuacjach dystresu. Po pierwsze, w przeciwieństwie do osób ufnych, osoby nieufne nie wykazują elastyczności emocjonalnej i poznawczej w czasie dystresu i koncentrują się na ruminacjach dotyczących figury przywiązania, która jest postrzegana jako niedostępna (strategia niepokoju), lub tłumią potrzebę bliskości z bliską osobą, której unikają na rzecz samowystarczalności. Takie organizacyjne ujęcie przywiązania tworzy, moim zdaniem, podstawę do innej perspektywy niż ta proponowana przez Autorów.

Potrzeba domknięcia (testowana w rozprawie jako mediator) może wskazywać na ambiwalencję i niepokój, natomiast potrzeba kontroli (testowana jako kolejny mediator) odzwierciedla samowystarczalność, która jest wysoka u osób unikających. Ponadto w badaniach nad przywiązaniem wielokrotnie wykazywano, że wglądowość (mentalizacja lub ToM) oraz wrażliwość osób nieufnych są niższe niż u osób ufnych. Osoby z niepokojem przywiązaniowym wykazują jednak większy niż osoby z unikaniem przywiązaniowym wgląd w stany emocjonalne własne i innych (choć jest on mniej adekwatny i niższy niż u osób ufnych). Różnice te mogą wyjaśniać, w jaki sposób nieufność przywiązaniowa wiąże się z niższym poziomem ToM i empatii, prowadząc, zwłaszcza u osób z unikaniem przywiązaniowym, do uprzedmiotowienia innych.

Nawet wyniki badań longitudinalnych lub quasi-longitudinalnych testujących zależności przyczynowe ujawniają, moim zdaniem, że różne komponenty wskazujące na strategie przywiązaniowe w Czasie 2 są stabilne w czasie, a zatem mogą być przewidywane przez inne komponenty przywiązania w Czasie 1. Dodatkowo stabilność niepokoju i unikania w czasie, ujawniona w Badaniu 2 w Artykule 1, była wyższa niż stabilność wskaźników orientacji na wymianę. Może to sugerować, że strategie przywiązaniowe stanowią podstawową i stabilną cechę leżącą u podłoża mniej stabilnej i prawdopodobnie zależnej od sytuacji oraz osoby orientacji na wymianę. Ponadto ujawniona współdzielona wariancja między orientacją na wymianę a wymiarami nieufności przywiązaniowej może również wskazywać, że orientacja na wymianę jest wskaźnikiem tego samego, bardziej podstawowego konstruktów przywiązania.

Ponadto, odnosząc się do propozycji Autorów, jakoby orientacja na wymianę mogła stanowić

mechanizm kompensacyjny odpowiadający na niepokój i unikanie, chciałabym dodać kolejny argument przeciwko takiemu podejściu. Jeśli procesy nieświadome nie są testowane empirycznie, wnioski dotyczące mechanizmów kompensacyjnych są, moim zdaniem, nieuzasadnione i jako takie mogą wprowadzać ryzyko nadmiernie uogólnionych wniosków sugerujących, że wykazane zostało, iż osoby nieufne kompensują swoją nieufność. W mojej ocenie nie zostało to jednoznacznie wykazane w całym zbiorze przedstawionych badań.

Kontynuując i rozwijając powyższe argumenty, chciałabym podkreślić istotną wartość dodaną przedstawionych wyników. Skale samoopisowe użyte we wszystkich artykułach (ECR i RAAS) oceniają niepokój i unikanie respondenta w ujęciu ogólnym, a nie w czasie dystresu. Dlatego uważam, że wyniki omówione w zbiorze prac i przedstawione w rozprawie doktorskiej są wartościowe. Ujawniają one, że poziomy niepokój i unikania zgłaszane metodą samoopisową (nie tylko te mierzone w czasie dystresu) są związane z preferencjami dotyczącymi stosowania orientacji na wymianę i interpersonalnego uprzedmiotowienia w relacjach społecznych.

Podsumowując, chciałabym poznać opinię Autora na temat zaproponowanego przeze mnie i opisanego powyżej modelu wielu wskaźników przywiązania, który, w przeciwieństwie do wniosków Autora:

(a) ogranicza wnioskowanie przyczynowe między niepokojem i unikaniem przywiązaniowym a potrzebą kontroli/domknięcia oraz interpersonalną orientacją na wymianę, oraz (b) nie pozwala na formułowanie wniosków sugerujących mechanizmy kompensacyjne.

Dodatkowo polskie tłumaczenie abstraktu oddaje kluczowe terminy teorii przywiązania w sposób mało precyzyjny: niepokój przywiązaniowy przetłumaczono jako „niepewny styl” i opisano w kategoriach lęku, a styl unikający, jako „unikowy styl”. Ponadto należy zauważyć, że style przywiązania nie były testowane w żadnym z przedstawionych badań.

Kontrola

Po drugie potrzeba domknięcia oraz potrzeba kontroli, testowane jako mediatory między przywiązaniem a orientacją na wymianę w Artykule 1, wydają się stanowić dwa aspekty kontroli. Potrzeba domknięcia poznawczego była testowana jako mediator w przypadku osób z niepokojem przywiązaniowym, natomiast pożądanie kontroli – w przypadku osób z unikaniem przywiązaniowym. Ponieważ miary oraz leżące u ich podstaw konstrukty nie zostały w artykule wprowadzone, w dużej mierze nie wiadomo, jak Autorzy podeszli do konstruktów samokontroli. Po analizie dostępnych źródeł można ustalić, że zgodnie z definicją Autorów skali (Roets i Kruglanski) „*potrzeba domknięcia poznawczego*” jest definiowana jako pragnienie uzyskania odpowiedzi w celu zakończenia dalszego przetwarzania informacji i dokonywania ocen, nawet jeśli ta odpowiedź nie jest poprawna lub najlepsza”. Kolejny wskaźnik samokontroli – *pożądanie kontroli* – ma charakter mniej sytuacyjny, ponieważ skala potrzeby sprawowania kontroli (ang. Desirability of Control Scale) zastosowana w badaniu została „zaprojektowana w celu pomiaru indywidualnych różnic w ogólnym poziomie motywacji do kontrolowania wydarzeń w swoim życiu” (Burger i Cooper, 1979). Poziomy oraz teoretyczne podejścia do konceptualizacji obu wskaźników samokontroli wydają się różne. Chciałabym uzyskać więcej informacji na temat podobieństw i różnic w podejściu Autora do samokontroli. Dodatkowo definicje obu wskaźników kontroli oparte na narzędziach zdają się potwierdzać, że potrzeba domknięcia dobrze koresponduje z wysoką ruminacją u osób z niepokojem przywiązaniowym, natomiast potrzeba kontroli odpowiada samowystarczającej naturze osób z unikaniem przywiązaniowym.

Kultura i dobór próby

Informacje dotyczące charakterystyki prób są w artykułach bardzo skąpe, a korzystanie z platformy Prolific Academic w celu doboru próby może być postrzegane jako kontrowersyjne. W związku z tym chciałabym zapytać o potencjalne efekty i ograniczenia ustaleń z wszystkich badań, które mogą być zniekształcone przez przyjętą strategię doboru próby.

Perspektywa porównań między różnymi krajami jest uwzględniona w celach badań (np. w Badaniu 3 w Artykule 3), jednak w artykułach nie odniesiono się do pytań badawczych, hipotez oraz ich rygorystycznego testowania. Wybór krajów wydaje się wynikać raczej z osobistych kontaktów oraz dostępności platformy Prolific Academic w danym państwie niż z zaplanowanej strategii doboru próby. Ponadto nie został spełniony rygor analiz międzykulturowych, w szczególności nie przeprowadzono testów równoważności pomiarowej skal ani testów efektu moderacji kraju na badane zmienne (sam fakt istotności lub nieistotności ścieżek nie stanowi dowodu na istnienie efektu moderacji).

Dlatego uznałabym za bardziej adekwatne, aby Autorzy formułowali wnioski w kategoriach tego, czy dane badania zostały, lub nie zostały, zreplicowane w różnych próbach, zamiast sugerować istnienie różnic lub podobieństw międzykulturowych. Czytelnicy niezaznajomieni z metodologicznymi standardami analiz międzykulturowych mogą nieświadomie dojść do błędnego wniosku, że wyniki badań mają charakter uniwersalny lub kulturowo specyficzny. Tymczasem takie wnioski nie zostały ani przetestowane, ani wykazane w przedstawionych artykułach. Jednocześnie, biorąc pod uwagę, że rozprawa nie aspiruje do wniesienia wkładu w obszar psychologii międzykulturowej, nie uznaję tego ograniczenia za kluczowe w ogólnej ocenie przedstawionego zbioru prac.

Wnioski i rekomendacje

Podsumowując oraz podkreślając, że przedstawione różnice w interpretacji wyników nie podważają wartości zbioru prac poddanych procedurze recenzyjnej, lecz zostały sformułowane jako uwagi do rozważenia, rekomenduję dopuszczenie pana Emrullaha Ecera do kolejnych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

Podsumowując wartość wyników przedstawionych badań dla psychologii stwierdzam, że **przedstawiony do recenzji zbiór prac w pełni spełnia wymagania ustawowe określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478, 619, 1630). Na tej podstawie wnoszę do Wysokiej Rady Naukowej Instytutu Psychologii Uniwersytetu SWPS o dopuszczenie mgr Emurhella Ecera do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.**

